

Vlkodlakův rov. Rozprava kulturněhistoricko-etnologicko-archeologická*

Helena Chalupová

THE WEREWOLF'S GRAVE. A CULTURE-HISTORICAL, ETHNOLOGICAL AND ARCHAEOLOGICAL DISCOURSE

The paper deals with the issue of burial of revenants, which in current ideas merges more with the listing of various antivampire rituals. At the heart of the debate is the grave of an alleged werewolf in the area of Livonia (today's Latvia), and a comparison with the execution of an alleged werewolf, Peter Stumpp, near Cologne.

KEYWORDS:

death; burying; werewolf; revenant; Czech Lands; Latvia; Livonia

V závěrečné kapitole své práce o revenantech se medievista Jean-Claude Schmitt krátce zamýšlí nad problematikou zobrazování revenantů na náhrobcích a domnívá se, že náhrobky, které na sobě mají vytesanou podobu zesnulého coby ležící nebo stojící postavu, mohou zobrazovat revenanta. „Doba jejich vzniku se přibližně kryje s dobou vzniku příběhů o revenantech. Na náhrobcích se objevují formální rysy, které se shodují s popisy revenantů v textech a jejich vyobrazeních v miniaturách. Mají vzezření živých zesnulých a v severní Evropě jsou zobrazováni s otevřenými očima. Přesto jejich kamenné oči nehledí na pozemský svět, ale spíše symbolizují oči duše upřené k věčnosti. Jejich ruce jsou sepjaté jakoby k modlitbě, jež zemřelého doprovází v čekání na vzkříšení. Občas mají postavy na náhrobcích ruce zkřížené na hrudi či bříše, avšak se stejným gestem se setkáme i u některých revenantů v jejich ikonografii a v obou případech by mohly vyjadřovat prosbu a čekání na přímluvné modlitby. Žádné z uvedených gest však není jednoznačné: postavy s otevřenými očima hledí do eschatologického světa, který je doposud skryt zrakům živých, ale konkrétně v prostoru kostela se dívají na své živé příbuzné, jež za nimi přicházejí [...]“¹ Jedná se o Schmittovu vlastní interpretaci bez jasnějšího a zřejmého opodstatnění, jelikož z náhrobků tohoto typu nelze bez pochybností vyvozovat, že se jedná o revenanta. Většinou jde spíš o upozornění, o *memento mori* — na prchavost hmotného světa. Pravděpodobně se takový náhrobek též nesnaží vyobrazit člověka stojícího na pomezí světa živých a mrtvých, ale pojímat smrt jako cestu do nadpozemského místa — člověk opouští svět živých a vydává se vstříc nadpozemskému. Postavy mrtvých na iluminacích bývají oblečeny v rubáši, figury živých zase

* Mé poděkování za pomoc a konzultace poměrně atypického tématu si zaslouží Pavlína Mašková, Sandis Laime, Ieva Ernštreite, Jan Kapustka, Zuzana Žďárská, Lucie Daňková a Naďa Vaverová.

1 Jean-Claude SCHMITT, *Revenanti. Živí a mrtví ve středověké společnosti*, Praha 2002, s. 207–208.

v honosném světském šatě, což ještě více napovídá kontrastu života a smrti a upozorňování na pomíjivost.²

Následující stať se pokouší navazovat na Schmitta, jedná se ovšem o příspěvek spíše úvahového charakteru, na nějž je možno v případě dalších objevů v budoucnosti navázat. Klade si za cíl představit poněkud atypickou památku — hrob domnělého vlkodlaka v Lotyšsku, a to v kontextu problematiky tzv. revenantství a problematiky vlkodlaků.

Pojem revenant označuje mrtvého, který se navrácí mezi živé. V tomto ohledu lze v historických pramenech sledovat typy revenantů, jež mají pozitivní konotace (tj. na něco živé upozorňují, případně prosí o modlitby apod.),³ a typy negativní, z nichž některé jsou předmětem tohoto příspěvku: vlkodlak a pro srovnání jemu příbuzný revenant „vampýr“. Jedná se o zemřelého, který vstává z hrobu, škodí lidem a leckdy je „umoří“ k smrti.⁴ Fenomén vlkodlaka bývá velmi blízký fenoménu čarodějnictví — jedná se o živého člověka, jenž vládne schopností proměny pocházející od dábla — což mu umožňuje například kouzelný pás, jak uvidíme níže. Svou schopnost využívá tak, že je dobrým lidem k neprospěchu, tj. v noci napadá je samotné nebo jejich dobytek. Podle výpovědí vycházejících z polských tradic může být člověk ve vlkodlaka začarován. V prostředí Slovenska zase vlkodlak splývá s vampýrem, čili dle zdejších představ může lidi dávat a vysávat.⁵ Obecně lze říct, že vlkodlak je živý člověk, jenž se proměňuje a ubližuje lidem během svého života. Revenant „vampýr“ škodí po smrti.

Vzhledem k povaze problematiky se můžeme uchýlit k užití vědních disciplín, jež pracují s hmotnými památkami, tj. zejména archeologie. Zde se například setkáváme s hroby, jež se nacházejí mimo obvyklá pohřebiště a které se vykládají jakožto vyčlenění pohřbeného z dané komunity, čili že jeho smrt nastala za nestandardních okolností. Těmito vydědenci mohli být i škodliví revenanti, případně lidé podezřelí z toho, že by se jimi potenciálně mohli stát („odlišnost v tělesné konstituci nebo chování, ale i kontakt s magií nebo neobvyklá smrt, ať už se jednalo o smrt šestinedělky, dítěte, utonutí, vraždu nebo sebevraždu“).⁶ Působení vampýra mělo zabránit pro-

2 Např. Philippe ARIÈS, *L'homme devant la mort*, Paris 1977; Nigel LEWELYN, *The Art of Death. Visual Culture in the English Death Ritual c. 1500 — c. 1800*, London 1997. K významu a symbolice náhrobků dále vybrané studie ve sbornících *Epigraphica et Sepulcralia* (2005–2016), k problematice nápisů raně novověkých náhrobků viz studie Evy Jarošové v tomto čísle časopisu *Historie — Otázky — Problémy* (s. 27–42).

3 Viz J.-C. SCHMITT, *Revenanti*.

4 Představa o vysávání krve je spíše moderní a má základy v beletristické literatuře. Viz Pavlína MAŠKOVÁ, *Revenanti a upíři*, in: Dana Klířová — Pavlína Mašková (edd.), *Byli v Čelákovících upíři? Půlstoletí od mediálně proslulého archeologického výzkumu*, Čelákovice 2018, s. 49–51.

5 Frank WOLLMANN, *Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské*, Národopisný věstník československý 16, 1923, č. 3, s. 145–149; 18, 1925, č. 3, s. 133–146. O vlkodlacích a vampýrech dále viz Giuseppe MAIELLO, *Vampyrismus & Magia posthuma*, Praha 2014, s. 59–98.

6 Josef UNGER, *Pohřební ritus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích (s analogiemi i jinde v Evropě) v 1.–16. století* (Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných“ oborů 9), ed. Jaroslav Malina, Brno 2002, s. 144, 163–164.

bodnutí srdce osikovým, hlohovým či dubovým kolíkem. Účinnost se přikládala také vkládání rozličných předmětů do úst, například penízku nebo česneku. Dalším oblíbeným protivampyrickým opatřením bylo posypání solí, mákem nebo libovolnými semínky, protože lidé věřili, že se škodlivý nebožtík zaměstnává přebíráním zrněk či semen a nemá potom čas škodit.⁷ Často docházelo k hanobení hrobů a mrzačení pohřbených těl nebožtíků podezřelých z revenantství. Nebo je tělo obrácené tváří dolů, protože v této poloze se špatně vstává atd.⁸ Tyto zákroky ovšem většinou popisují až etnografické výzkumy v 19.–20. století, jejichž základ představoval sběr novověkých pověstí. Jediná opatření, která známe ze středověkých pramenů, je probodení srdce kulem a spálení mrtvol.⁹

V tomto směru proslulo pohřebiště v Čelákovících, dříve považované za vampyrické, nyní interpretované jako pohřebiště odsouzcenců z vrcholného středověku.¹⁰ V roce 2000 bylo v Českém Krumlově nalezeno novověké pohřebiště s jedenácti kostrovými hroby datované do 17.–18. století, přičemž se předpokládá, že na některých z těchto těl byly praktikovány preventivní antivampyrické zásahy.¹¹ Je ovšem třeba uvést, že se výše uvedené zásahy na tělech nebožtíků dají interpretovat i jinými způsoby (viz Čelákovice zmiňované výše) — může se jednat o tělo popravence: například k zahrabání a probodení kulem se někdy odsuzovaly ženy, jež usmrtily své dítě. Pokud je pohřbené tělo nekompletní, dalo by se to vysvětlit i tím, že kdosi jeho části odřezal kvůli použití v magických praktikách.¹²

Svým způsobem nejúčinnější obranu proti návratu představovalo spálení těla, což se na nepokojného nebožtíka aplikovalo ve chvíli, kdy všechny ostatní prostředky selhaly. Obvyklá finále revenantských příběhů obsahují právě exhumaci mrtvoly revenanta, její spálení a rozprašení.¹³

7 Další preventivní prostředky popisuje Frank Wollmann. Viz F. WOLLMANN, *Vampyrické pověsti*, Národopisný věstník československý 16, 1923, č. 3, s. 137–141; Ján MJARTAN, *Vampyrské povery v Zemplíne*, Slovenský národopis 1, 1953, č. 1–4, s. 107–134; Shrnutí také viz Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004, s. 306–310.

8 Např. „vampýr Tobiaš“ z Hrádku nad Nisou, viz Petr BRESTOVANSKÝ, *Archeologický výzkum centra Hrádku nad Nisou v letech 2009–2010*, Čtvrtletník Severočeského muzea v Liberci, 2011, léto, s. 1–2.

9 P. MAŠKOVÁ, *Revenanti a upíři*.

10 D. KLÍROVÁ — P. MAŠKOVÁ (edd.), *Byli v Čelákovících upíři?*

11 *Výzkumy v Čechách 2000*, Praha 2003, s. 45; Michal ERNĚE, *Archeologický výzkum novověkého hřbitova na Plešivci*, dostupné z: http://www.ckrumlov.cz/cz1250/mesto/histor/i_avhrpl.htm [náhled 29. 5. 2019].

12 J. UNGER, *Pohřební ritus*, s. 165–167; Michaela KRÁLÍKOVÁ — Jaroslav MALINA (edd.), *Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy (antropologicko-archeologická studie)*, Brno 2007, s. 126–127; Pavlína MAŠKOVÁ, *K otázce interpretace kostrového pohřebiště „s projevy vampyrismu“ v Čelákovících*, in: Jiří Sláma (ed.), *Studia mediaevalia Pragensia*, Praha 2005, s. 9–19; Tommaso BRACCINI, *Před Draculou: archeologie upíra*, Praha 2014, s. 150–159; Ivana PRAVCOVÁ, *Nedestruktivní archeologie na objektech historického hrdelního práva v jižních Čechách*, bakalářská práce, Filozofická fakulta, České Budějovice 2015.

13 Popis všeobecné hysterie z revenanta např. T. BRACCINI, *Před Draculou*, s. 15–19; G. MAIELLO, *Vampyrismus*, s. 22–40.

OBR. 1 A 2. Hrob údajného vlkodlaka v Mazirbe (© <https://www.celotajs.lv/lv/e/vilkacakaps>).

Pozoruhodnou památku najdeme v livonské lokalitě Mazirbe (dnešní Lotyšsko). Jedná se o hrob vlkodlaka na hřbitově poblíž kostela. Žádná hrobka s obdobnou tradicí se v rámci uvedeného regionu nevyskytuje.¹⁴

Hrob má obdélný tvar s kamenným obložení a je důkladně pokrytý kameny. Podobná pohřebiště, datovaná do období 11. až 15. století, se nachází v oblasti mezi řekami Bugem a horní Narvou, většinou v lesích nebo remízkách (v místech polí byly

¹⁴ V lotyštině „vilkača kaps“. K vidění zde: <https://www.celotajs.lv/lv/e/vilkacakaps> [náhled 1. 12. 2018].

rozorány a zničený).¹⁵ Výše zmíněný hrob vlkodlaka však není pozůstatkem středověkého pohřebiště, jelikož pochází z přelomu 18. a 19. století. Podle korespondence s Latvijas Nacionālais vēstures muzejs (Lotyšské národní historické muzeum) tento hrob není zapsán v seznamu památek. Nevíme tedy, co se v hrobě zachovalo, jelikož dosud nebyl otevřen a zkoumán.¹⁶ K dispozici tedy máme pouze folkloristicko-regionálně-historickou literaturu, respektive jedinou knihu, jež pojednává o Livonsku. O vlkodlačím hrobě se zde píše: „Lívové¹⁷ byli vždy pověřiví. Mají několik legend o vlkodlacích, zejména o vlkodlačím knězi, který mezi nimi žil. Vedle hrobu rodiny Freimanis se na hřbitově v Mazirbe nedaleko od vstupní brány nachází hrob pokrytý velkými kameny, nazývaný místními obyvateli „hrob kněze-vlkodlaka“. Položili kameny na hrob, aby vlkodlakovi bránily v opuštění hrobu. Legenda: Kdysi dávno byl knězem v Mazirbe pastor Ludvikis. Často jej navštěvovali cizí pánové, ďáblové. Jednou na Štědrý večer, když byla všechna práce hotová, řekla služebná Ģēda své paní, že jde s dalšími dívkami do sauny na usedlost Tomi. Paní jí chtěla odradit od toho, aby šla ven, říkala: ‚Nechod' tak pozdě, mohli by se kolem potulovat vlkodlaci.‘ Služebná přesto odešla. Dívky šly do sauny, umyly se a vracely se domů. Cestou zpět se ale setkaly s velkou skupinou vlkodlaků, kteří je chtěli roztrhat. Ale postavil se před ně velký vlkodlak s bílou náprsenkou a ostatním vlkodlakům nedovolil, aby se k nim přiblížili. Dívky se vrátily domů a šly spát. Ráno se pastor zeptal Ģēdy: ‚Viděla jsi něco na zpáteční cestě ze sauny?‘ Ģēda odpověděla, že nic neviděla. Kněz pravil: ‚Jsi chytrá holka. Můžeš u mě pracovat tak dlouho, jak se ti bude chtít, nebo dokud se nevdáš.‘“¹⁸ Protagonistou příběhu je luteránský pastor Friedrich Christian Ludwig, který při zdejším kostele působil v letech 1770 až 1810. Považuji za pozoruhodný fakt, že se za života ve farnosti těšil velkému respektu. Po jeho smrti farníci velmi truchlili a na hrob mu prý pořídili epitaf, který měl uchovat jeho památku. Náhrobek se však před lety ztratil.¹⁹ Vlkodlačí legenda patrně vznikla mnohem později.

-
- 15 Michał DZIK, *Przemiany zwyczajów pogrzebowych w miedzyrzeczu Bugu i górnej Narwi (XI–XV w.)*, I, Rzeszów 2015. Zde katalog a fotografie, např. s. 46; tamtéž, II, s. 40.
- 16 Negativní výsledek měly i dotazy směřované do Latvijas Nacionālā bibliotēka (Lotyšská národní knihovna), Latvijas Nacionālā arhīva (Lotyšský národní archiv), Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuvē (Repozitář etnografického materiálu Institutu lotyšských dějin, Lotyšská univerzita).
- 17 Lotyšsky libieši. Finská etnická skupina, dnes zahrnující asi 250 lidí.
- 18 Valda Marija ŠUVCĀNE, *Libiešu ciems, kura vairs nav* [Livonská vesnice, která již není], Rīga 2002, s. 110. Můj dík patří dr. Sandis Laime z Archivu lotyšského folkloru při Lotyšské univerzitě, jenž mě na tuto publikaci upozornil a příslušnou pasáž pro mé porozumění přeložil do angličtiny. Citovaný příběh pochází od livonské vyprávěčky Mariji Šaltjāre (1860–1930), jež představuje významný zdroj lotyšské folkloristiky — je zaznamenáno více než 200 lidových příběhů a pověstí, které vyprávěla.
- 19 Informace poskytl Ieva Ernštreite, kulturní pracovnice v Libiešu tautas nams (Livonský národní dům), která potvrdila i výše uvedenou legendu. Ohledně osoby pastora Ludwiga jsem poslala dotaz do Latvijas Nacionālā arhīva (Lotyšský národní archiv), Kansallisarkisto (Národní archiv Finska) a Rahvusarhiiv (Národní archiv Estonska), dle reakcí se v uvedených archivech nic k jeho osobě nevyskytuje.

Pověsti o vlkodlacích nejsou v lotyšském folklóru vzácností. Historicky doložen je případ jistého Tisseho (nebo Theisse či Matisse) z konce 17. století, který se bez mučení přiznal k tomu, že běhává po lesích jako vlk.²⁰ Vnímání vlkodlaka jako takového je ambivalentní, konkrétně v této oblasti však v zásadě pozitivní, jak alespoň ukazují Ginzburgovy teze o zdejších vlkodlacích, bojujících proti zlým bytostem za lepší úrodu apod. Výše zmíněný vlkodlak Tisse dokonce podniká výpravu do pekla. V západní Evropě se ovšem setkáváme s pojetím vlkodlaka coby bytosti negativní a nebezpečné.²¹ Oproti tomu se v českém prostoru legendy o vlkodlacích takřka nevykytují²² a prameny prozatím nevydaly doklad jakéhokoliv vlkodlačího excessu, který by se tu kdy odehrál.

Jako protiklad k livonskému hrobu vlkodlaka můžeme uvést případ německého sedláka Petera Stumppa (též ve variantě Stumpf nebo Peter Stubbe), který žil koncem 16. století poblíž města Bedburgu nedaleko Kolína nad Rýnem.²³ Stumppovu údajnou škodlivou činnost zachytilo několik zpravodajských letáků.²⁴

20 Případu tzv. livonského vlkodlaka se mj. věnovali např. Carlo Ginzburg nebo Claude Lecouteux. Viz Carlo GINZBURG, *Noční příběh. Sabat čarodějnic*, Praha 2003, s. 182–215; Claude LECOUTEUX, *Vily, čarodějnice a vlkodlaci ve středověku*, Praha 1998, s. 121–124.

21 V lotyštině existuje publikace Ralfs KOKINS, *Kurzemes vilkaču nostāsti* [Příběhy o vlkodlacích z Kuronska], Riga 2007; C. GINZBURG, *Noční příběh*, op. cit.; C. LECOUTEUX, *Vily*, s. 105–125; Willem de BLÉCOURT, *Wolfmensen*, in: Kurt Ranke (ed.), *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, 14, Berlin 2014, s. 975–986. Zde i odkazy ohledně soudobé odborné literatury věnující se tématu vlkodlaků.

22 Antonín BLAŽEK, *Vlci a vlkodlaci na Chrudimsku*, *Český lid* 15, 1906, s. 236–242. V závěru článku sice jeho autor apeluje na čtenáře, aby do redakce zasílali legendy tohoto typu, pokud se v jejich lokalitě tradují, nicméně se zdá, že to nevyvolalo odezvu.

23 Případ podrobně rozebrán např. zde: Lena Maria KAISER, „Weil er geführt ein Wolff leben“ — Hintergründe, Rezeption und Deutungen des Werwolfprozesses gegen Peter Stump im späten 16. Jahrhundert, diplomová práce, Fakultät für Geisteswissenschaften, Duisburg — Essen 2016, dostupné z: https://duepublico.uni-duisburg-essen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-41899/MasterarbeitPeterStump_Kaiser.pdf [náhled 27. 6. 2019].

24 Lucas MAYER, *Warhafftige vnd Wunderbarlich/ Neue zeitung von einem pauren/ der sich durch Zauberey/ des tags siben stund zu ainen wolff verwandelt hat/ vnd wie er darnach gericht ist worden durch den Colnischen Nachrichten/ den letzen October Im 1589 Jar*. Otištěno v: Walter L. STRAUSS, *The German Single- Leaf Woodcut 1550–1600. A Pictorial Catalogue* 2. K–R, New York 1975, s. 701; Johann NEGELE, *Warhafftige vnd wunderbarliche Neue zeitung/ von einem Bawren/ der sich durch Zauberey/ deß Tags siben stund zu einem Wolff verwandelt hat/ vnd wie er darnach gericht ist worden durch den Cölnischen Nachrichten/ den letzen October im 1589*. Otištěno v: W. L. STRAUSS, *The German Single- Leaf Woodcut*, s. 795; Niclas SCHREIBER, *Warhafftige Vnd erschreckliche Beschreibung von vielen Zauberern Oder Hexen/ wie vnd warumb man sie hin vnd wider/ verbrandt in diesem 1589. Jahre Was sie getrieben vnd bekandt haben männiglich zur trewen warnung gestellet. Auch von einem Werwolff welcher zu Bepper ist gericht worden den 31. October dieses 1589. Jars was böeser Thaten er begangen hat*, Köln 1589, Nikolaus Schreiber. Halle, Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, dostupné z: <http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd16/content/pageview/1116223> [náhled 28. 6. 2019].

OBR. 3. Poprava Petera Stumppa. Otištěno v: Walter L. STRAUSS, *The German Single- Leaf Woodcut 1550–1600. A Pictorial Catalogue 2. K–R*, New York 1975, s. 795.

„A za ty hříchy strašlivé
mu údy v kole lámali
a prsty cvočky spínali.
A během celé exekuce
mu usekli i nohy, ruce,
pak museli mu hlavu stít
a nad kolem ji vystavit.
To vlčí tělo prokleté,

co vedlo život zvířete,
bylo pak v ohni spáleno
i s jeho dcerou milenou
a s jeho kmotrou jakbysmet
všechny tři spálili je hned.“²⁵

Stumppovy skutky (vlk útočící na dítě, muž bojující s vlkem mečem apod.) a jeho popravu lámáním v kole zachycují též ilustrace, které texty doprovázejí. Na závěr je Stumppovo mrtvé tělo spáleno společně s dcerou a milenkou („kmotrou“). Obě ženy byly upáleny zaživa.

Zajímavý motiv představuje tyč s naraženou Stumppovou hlavou a postavou vlka. Tělo údajného vlkodlaka kat postupně rozsekal a ve finále zkremoval, odřatá Stumppova hlava získala místo odpočinku na tyči ve společnosti figurky vlka coby symbolu — nespoutaného nedobrého života, lstivosti a hlavně proměny, dvojakosti

²⁵ J. NEGELE, *Warhafftige vnd wunderbarliche Newe zeitung*, přebásnil Štěpán Špád. Celý překlad i s originálním textem v příloze.

OBR. 4. Detail z předchozí ilustrace. Hlava Petera Stumppa naražena na kole, s figurkou vlka. Otištěno v: W. L. STRAUSS, *The German Single- Leaf Woodcut*, s. 795.

lidské povahy. Došlo tedy k vystavení popraveného pro výstrahu, následně se jeho pozůstatky pravděpodobně zahrabaly do jámy u šibenice.²⁶

V tomto textu se navzájem prolínají dvě roviny: pohřbený revenant coby hmotná kultura reálně existujícího hrobu a jako literární obraz v rámci legend a mýtů. Pozoruhodný monument se šťastnou shodou okolností podařilo nalézt v poněkud specifickém livonském regionu. Vzhledem k tomu, že zde neproběhl archeologický výzkum, nevíme, jestli na pohřbeném nebožtíkovi byly praktikovány antivampyrické zásahy. Vnější podoba, tj. zatížení kameny, které pohřbenému zabraňují vycházet ven, připomíná hrob vampýra, alespoň podle opatření známých z pověstí 18.–20. století,²⁷ váže se k němu ale dlouhodobější vlkodlačí tradice. Některé pozitivní konotace (viz Ginzburg a případ tzv. livonského vlkodlaka), spojené v Lotyšsku s vlkodlaky, by mohly vysvětlovat hrob v Mazirbe coby památku, jež se dochovala do dnešních časů. I zde se však objevuje pozoruhodná ambivalence. Prizmatem legendy o pastorovi, zmíněné výše, je vlkodlak nebezpečné stvoření, nicméně místní obyvatelé za něj považují osobu všeobecně oblíbenou, kterou respektují. Pastorův hrob se také nachází v prostoru posvěceného pohřebiště, takže coby potenciálně nečistý zemřelý není vyčleněn z komunity řádných lidí, což ostře kontrastuje s případem Petera Stumppa, jehož osoba je dehonestována a fyzická podstata zlikvidována. Stumppa odsoudili a popravili za vraždy, jichž se měl dopustit, nicméně pastor se dle výše citovaného podání měl vyskytovat ve společnosti nebezpečných vraždících vlkodlaků, čili se dá předpokládat, že byl přítomen u jejich zločinů. Byť v citovaném případě zasáhl ve

²⁶ Pavlína MAŠKOVÁ, *Pohřby na místech popravišť jako zrcadlo vztahu společnosti k lidem na okraji*, in: Paweł Klint — Daniel Wojtucki (edd.), *Przestępczość kryminalna w Europie Środkowej i Wschodniej w XVI-XVIII w.*, Łódź — Wrocław 2017, s. 11–23. Viz též i studie Josefa Ungera, otištěná v tomto čísle *Historie — Otázky — Problémy* na s. 127–134.

²⁷ Zatěžování kameny jako prostředek proti nebezpečnému mrtvému se objevuje od 18. století a přetrvává, např. na Slovensku, až do 20. století, to by v tomto případě korespondovalo. Viz A. NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt*, s. 309; J. MJARTAN, *Vampírske povery*, s. 131.

prospěch napadených obětí. V popisu Stumppova konce poznáváme některé „ob-
líbené“ antivampyrické, čili antirevenantské zásahy. Ovšem jedná se o deskripci
dobových popravčích praktik, což by mohlo být dokladem skeptických náhledů na
antirevenantské/antivampyrické zásahy v některých pohřbech, které je interpretují
jako hroby popravců. Na druhou stranu, není popravenec coby nečistý zemřelý
potenciální revenant, na jehož těle se preventivní zásahy praktikují zaživa? Vylučo-
vat by se to nemuselo.

PŘÍLOHA

Johann NEGELE, *Warhafftige vnd wunderbarliche Newe zeitung/ von einem Bawren/ der
sich durch Zauberey/ deß Tags siben stund zu einem Wolff verwandelt hat/ vnd wie er dar-
nach gericht ist worden durch den Cölnischen Nachrichten/ den letzen October im 1589.*
Otištěno v: W. L. STRAUSS, *The German Single- Leaf Woodcut*, s. 795. Překlad autorky
přebásnil Štěpán Špád.

Vier Mayl von Cöln wohl bekandt/
Ein Flecken ligt Bedbur genandt.
Alda ein Bawr gericht wardt/
Der an sich het ein Teüflisch art.
Schröcklich ist es zu hören an/
Ein gürtel heet der selbig Man.
Wann er sie vmb seinen Leib thet/
Verwandelte er sich an der stedt
In eines grewlichen Wolffs gestaldt/
Vnd luff also hin in den Waldt.
All Tag vnd weret siben stund/
Sein verwandlung wie dann ist kundt.
Nun gieng eines Abents auß dem Wald/
Ein Bawr der wart dem Wolff bekand
In dem der Wolff fraßlich in geferd/

Gar bald der Bawr zucket sein Schwerdt
Vnd schlug dem Wolff ein Dapen ab/
Der Wolff gar bald die flucht gab.
Der Bawr hub auff den Dapen bald
Drug in bald heim sagt die geschicht/
Sein Nachbauren woltens glauben nicht/
Den Wolffs Dapen wolt er ziehen rauß
War eines menschen Hand worden drauß
Der Wolff kam heim zu hauß versteht.
Vnd wur gar kranck legt sich zu Beth.
Nach dem sein Nachbawr jn besucht/
Was jm da wär vnd der verrucht.

U města Kolín na místě,
jež slove Bedbur, zajisté
byl souzen Alda, poddaný,
napospas dáblu vydaný.
Toť historie strašlivá:
ten rolník totiž řemen má,
který když sobě zaváže,
hned proměnit se dokáže
ve vlka, zvíře příšerné,
a hned do lesa odběhne.
A za pár hodin, další den
ta proměna je známa všem.
Pak jednou večer z lesa šel
rolník; o vlku nevěděl.
Vlk na rolníka vyrazil,

však ten ho mečem zarazil,
uťal mu tlapu, vlk se lek'
a dal se ihned na útěk.
Tu tlapu pak si rolník vzal.
Však jeho soused, jak zvěst dí,
mu jeho příběh nevěří
a chtěl tu tlapu nechat venku stát.
Však z tlapy se stal zase lidský hnát!
Vlk zatím domů dorazil
a uleh' — ztratil mnoho sil.
A jak tak leží churavý,
tu soused ptá se na zdraví.

Petter Stump bald zu im sprach/
O Nachbawr wist das ist den Tag
Rechten der grosse Wolff war/

Der euch hat angeloffen gar/
Vnd jr habt mir dhand abgeschlagen
Ich bit thut daruon gar nichts sagen
Dem Teüffel ich mich hab ergeben/
Das ich mit Zauberey mein leben.
Nach dem der Nachbawr heim kam
Sagt seiner Frawen auch daruon/
Die es auch darnach offenbart.
Biß das es gar lautbrecht wart/
In seinem Beth hat man jn gefangen
Den Petter Stump wohl mit verlangen
Da man jn peynlich hat gefragt.
Darauff ers solches alles sagt/
Ermord hab dreyzehn Kinder klein
Drundert den eygnen Sune mein

Ir Hirn gefressen vnd zerspalten/
Darneben vmbracht auch drey Alten/
Dem Vich ich auch gar schedlich war
Gebult hab fünff vnd zweyntzig Jar.
Mit einer laidigen Teüfflin eben/
War mein Gefaterin darneben/
Hab bschlaffen auch die Tochter mein
Vnd auff solches die Vrgicht sein/
Hat man jn auff ein Rad gesetzt.
Zehen zwick gab man jm zu letz/
Mit einer Hacken muß ich sagen.
Thet man sein Händ vnd Füß abschlagen
Den Kopff man jm abgeschlagen hat
Vnd steckt jn hoch auff ein Rad/
Ein Wolff macht man jm drauff eben

Weil er geführt ein Wolff leben/
Darnach der Cölnner man verbrendt
Vnd auch sein Tochter an dem endt
Vnd sein Gefater auch darbey/
Hat man verbrandt alle drey.
Welches yedem ein Exempel sey/
Zu meyden solche Teüffleley/
Gottes Gericht nicht schläfft fürwar
Als man schreibt 89. Jar/

Petr Stump s ním promluvil,
a on se přiznal: když den byl,
byl jsem člověk. V noci pak

byl jsem šedým vlkem však!
A když jste uťali mi packu,
tak nesměl jsem říct ani hlásku,
ďáblu jsem se zaprodal,
za čáry svůj život dal.
Pak soused domů dorazil
a manželce vše vylíčil,
aby mu též za pravdu dala.
Sotvaže to však vyřkl nahlas,
tu přišli za ním tam, kde bydlí
Petr Stump, s kumpány ho chytli.
Pak předvedli ho k výslechu
a všechnu svoji neplechu
jim popsal: „Sněd’ jsem třináct dětí,
a syn můj první, druhý, třetí,

tři dospělí — i ty jsem sněd’
a jejich mozky sežral hned.
škodil jsem zvěři mnoho let,
těch dlouhých roků dvacet pět.
S odpornou kmotrou — čerticí,
jež měla choutky vraždicí,
jsem zabil dceru krve své.“
A za ty hříchy strašlivé
mu údy v kole lámali
a prsty cvočky spínali.
A během celé exekuce
mu usekli i nohy, ruce,
pak museli mu hlavu stít
a nad kolem ji vystavit.
To vlčí tělo prokleté,

co vedlo život zvířete,
bylo pak v ohni spáleno
i s jeho dcerou milenou
a s jeho kmotrem jakbysmet
všechny tři spálili je hned.
Tak nabádá se Boží lid
křesťanský život řádně žít,
a nechtít čertu podlehnout,
neb nikdy nespí Boží soud.

Den letzten October ist geschehen
Was man hie thut vor augen sehen.

Ten příběh bude svůj rok psát,
rok devětaosmdesát,
den poslední v měsíci říjnu
je svědectvím těch strašných činů.

Zu Augsburg / bey Johann Negele Brief=
maler / im kleinen Sachsengäschlin.

RÉSUMÉ:

At the forefront of the author's reasoning is the occurrence of two phenomena: The burial of a revenant as material culture of an existing grave and as a performative phenomenon within the framework of legends and myths. But, at the heart of the debate is the grave of an alleged werewolf, a remarkable monument, which, by a happy coincidence, was found in the somewhat specific region of today's Latvia. Since there was no archaeological survey, we do not know whether the so-called antivampire interventions were applied to the deceased. The external form, that is a pile of stones which will prevent the vampire from coming out, recall the tomb of a vampire, at least according to the measures known from the legends of the 18th–20th century, but it attaches to it a longer-term werewolf tradition. Some of the positive connotations associated in the region of Latvia with werewolves could explain the grave in Mazirbe as a monument that has been preserved in the present times. Here, too, there is a remarkable ambivalence. Seen through the prism of the ancient legends, a werewolf is a dangerous creature; however, in the case of Mazirbe, it was a person considered universally to be popular and respected. Since the pastor's tomb is also located within the space of the sanctified burial site of the cemetery, the potentially unclean deceased is excluded from the community of upright people, Christians, which contrasts sharply with the case of Peter Stumpp, whose person was dishonoured and his physical substance was destroyed.

Mgr. Helena Chalupová je doktorandkou FF UK (České dějiny) a zároveň PedF UK (České a československé dějiny) v Praze. Zabývá se problematikou revenantů, staršími dějinami Rumunska, kulturními dějinami, literární historii a zobrazováním historie v popkultuře (helena.chalupova@gmail.com).

